

ALEX MIHAI STOENESCU

MARI OLTENI

editura rao

CUPRINS

I. INTRODUCERE. DESPRE COMPLEXUL CULTURAL OLTEAN.....	9
II. ÎNTEMEIETORII OLTENIEI MODERNE.....	II
III. MARILE PERSONALITĂȚI	71
IV. PERSONALITĂȚI POLITICO-MILITARE.....	251

I.

INTRODUCERE

Despre complexul cultural oltean

Oltenia este un teritoriu doar pentru cel care privește harta și nu a trăit acolo, căci teritoriu înseamnă granițe și chiar dacă am măsura de pe hartă conturul celor cinci județe oltene nu am putea cuprinde mulțimea oltenilor care locuiesc țara. Oltenia, așezată la confluența celor două coridoare culturale sud-est europene, a fost mereu integrată habitatului geo-istoric românesc, ca formă unitară de viață în spațiul geografic carpato-danubian, cu terase geologice: munte – deal – câmpie – fluviu – mare și defileuri săpate de ghețari în munți și lărgite de pasul oamenilor între provincii. Și, cu toate acestea, Oltenia a dezvoltat un specific regional foarte pronunțat, pe care îl putem numi **complexul cultural oltean**, cuprinzând și antropologie și psihologie și creație artistică, delimitat mai întâi din considerente strategice de romani prin *Transalutanus* și *Limes Alutanus* la Est și prin „Brazda lui Novac“ constantiniană la Nord. Este evident că romanii nu au protejat acest spațiu pentru că era unul sacru sau prea bine individualizat etnic, menit a reprezenta o valoare gentilică pentru SPQR, ci ca teritoriu de resurse în care se desfășura o viață economică și socială activă, producătoare de valori. Parte componentă a sistemului dual de constituire a statului feudal Țara Românească, Oltenia a păstrat peste secole tradiția contribuției întemeietoare, care uneori a părut că dispăre, dar care odată cu ridicarea națiunilor a reapărut cu spectaculoasă vigoare, dând istoricilor posibilitatea de a crede că ea a mornit în generațiile de olteni, ca un jar de cărbuni înnegriți la suprafață, dar încă viu în străfundul său. Odată cu această istorie provincială s-a născut și „firea oltenilor“, care este până la urmă sursa complexului cultural oltean.

Timp de mai multe secole, activitatea culturală, având mai întâi marele centru la Episcopia Râmnicului, apoi la școlile și societățile din Craiova, a subliniat specificul oltean, nu după modelul occidental al pitorescului, ci din dorința de a arăta că acolo, în Oltenia, există ceva foarte național. Sinteza ideii a fost găsită de Iorga: „Oltenia, țară întreagă și plină de oameni“, iar descrierea ei s-a făcut tocmai prin foarte mulți oameni.

Pictorul Theodor Aman, după ce a învățat desenul de la Constantin Lecca, profesorul de desen al Școlii Centrale din Craiova timp de un deceniu și jumătate, avea să se întoarcă de la Paris în Oltenia pentru a picta oltenice. Francisc Șirato (născut în 1877 la Craiova) ia modelul folcloric oltean și îl ridică la universalitate, deși în lumina vie a ogrăzilor din Dolj picioarele țărăncilor sunt goale. Eustațiu Stoenescu (născut în 1884 la Craiova) începe prin a picta malurile Jiului la Brădești doljeni, iar Corneliu Baba (născut în 1906 la Craiova), deși lucrează în studio la Iași și București, înfățișează mereu prototipul țaranului oltean. Ion Țuculescu (născut în 1910 la Craiova) trece de la perioada sa folclorică la perioada totemică prin scoarțele oltenești, și numai un oltean ca Sabin Bălașa (născut în 1932 la Dobriceni de Olt) putea să o picteze pe Elena Ceaușescu goală, apoi s-o îmbrace în costum

Respect pentru oameni și cărți

național oltenesc și, neștiindu-se prea bine dacă aceasta nu se considera cumva argeșană, să pună pe ea, până la urmă, o rochie albă.

Când spre sfârșitul secolului al XIX-lea începe opera sistematică de întocmire a *Marelui Dicționar Geografic al României*, olteanul George Ioan Lahovary (născut în 1838 la Râmnicu Vâlcea) pune Regatul României pe harta regatelor europene, iar când închide coperta ultimului volum masiv al dicționarului spune o vorbă de om care, abia ridicat la creație, cade imediat pe gânduri: „Și totuși, satele Olteniei ascund încă multe secrete!“. Cel care a deslușit cel dintâi la noi problema literaturii la Platon, misterele poeticii lui Aristotel și urmele lui Horațiu în literatura română a fost Dionisie Pippidi (născut în 1905 la Craiova), iar Emilia Șt. Milicescu (născută în 1908 la Bechet), profesoara emerită de la Târgu Jiu și Severin, a fost cea care ne-a lăsat deslușirea aproape deplină a vieții și operei lui Delavrancea. Și dacă Dionisie Pippidi a studiat la Școala Română de la Roma, Alexandru Balaci (născut în 1916 la Aurora de Mehedinți) a strălucit în Școala românească de italianistică, după începuturile lui Odobescu și Alexandru Marcu. Vin apoi scriitorii consacrați, un Marin Sorescu (născut în 1936 la Bulzeștii doljeni), mai oltean decât toți, umblând astăzi ca Grigore al lui Tăgărălă în căutarea unui poet postdecembrist, apoi un Adrian Păunescu dorind să soarbă întregul univers cu setea lui, căci puțurile de la Bârca nu-i dădeau destulă apă pentru talentul său uriaș, și la urmă supraviețuitorul Dinu Săraru (născut în 1932 la Slătioara vâlceană), autorul unei singure replici, dar istorice, puse în gura țaranului necollectivizat Năiță Lucian: „Ce facem, dom'ne, ne batem între noi?“. Și numai un pământean oltean, ca Bartolomeu Anania (născut în 1921 la Glăvile din Vâlcea) putea deschide Cerurile Olteniei, pentru a se ridica prin ele și a privi cu iubire la pământul lui natal, ca un sfânt trăitor printre oameni pe care aceștia îl pipăie, deși el este ridicat de mult.

Și ce putea contribui mai mult la imaginea specificului oltean decât teatrul și cinematografia? Verișoarele Aristizza Romanescu (născută în 1854 la Craiova) și Elena Teodorini (născută în 1857 la Craiova) duc graiul oltenesc la *Odeon* și la *Scala din Milano*, apoi izbucnește din folclorul cel mai curat Maria Lătărețu (născută în 1911 la Bălceștii de Gorj) și îi lipește pe români de radio. Iar când comedia devine rege în România, coboară din trenul de Băilești, „cam fără bilet“, Amza Pellea (născut în 1931) cu nume de nea Mărin, adică „olteanul“, căci altceva nu poate însemna, deși îl au și spaniolii de sămânță, iar scenele bucurăstene, platourile de televiziune și decorurile cinematografice devin prea mici pentru uriașul Dem Rădulescu (născut în 1931 la Râmnicu Vâlcea), care trebuie să fi fost creat într-o zi de februarie în care soarele râdea de-a lungul paralelei 45, și, datorită lungimii ei, credem noi că soarele râdea tocmai atunci cu gura până la urechi. Unul pitic, buclat și iute, numit Saizescu (născut în 1932 la Prisăceaua Mehedinților) și renumit Geo, nefiind exclus ca prenumele să provină de la Geologia lui Sabba Ștefănescu sau de la *Geografia* lui Conea, vine și pune pe ecran imposibilul, căci epopeea olteană nu poate fi cuprinsă decât dacă îi dai un chip, numit printre muritori Sebastian Papaiani, și în nemurire, Păcală.

Alături de toți acești olteni faimoși au trăit și oltenii oameni de știință, politicieni și militari. Am ales în această lucrare prezentarea câtorva vârfuri ale complexului cultural oltean, cei mai mulți dintre ei de anvergură internațională și academicieni, pentru a ilustra existența unui anumit lanț causal constituit din trei inele: **nașterea în spațiul oltean, creșterea în familia olteană și educația în școlile provinciei**. Astfel de personalități pot fi găsite în oricare altă provincie istorică a României, în jurul marilor centre de spiritualitate românească de la Școala Ardeleană sau Școala Paisiană, la centrul tomitan de la Constanța sau în leagănele nefericite de la Chișinău și Cernăuți.

Marii olteni sunt de fapt mari români, niște vârfuri ieșite dintr-un loc cu tradiție.

DIONISIE ECLESIARHUL

(1837-1922)

II.

ÎNTEMEIETORII OLTENIEI MODERNE

Inceputurile istoriografiei române moderne

Există un singur istoric român, Dionisie Eclesiarhul, care merită să fie considerat fondatorul istoriografiei române moderne. El a scris „Istoria Olteniei” în 1872, lucrare care a deschis calea pentru o serie de studii istorice care au urmat. Înainte de el, istoria Olteniei fusese tratată doar din punct de vedere geografic și etnografic. Eclesiarhul a adăugat dimensiunea istorică și culturală, punând bazele unei istorii științifice a regiunii. El a fost primul istoric român care a abordat istoria Olteniei într-o manieră sistematică și științifică. În 1872, el a publicat „Istoria Olteniei”, primul istoriograf modern român. Lucrarea a fost scrisă în limba română și a fost prima lucrare de istorie regională scrisă în limba română. Ea a deschis calea pentru o serie de studii istorice care au urmat. Înainte de el, istoria Olteniei fusese tratată doar din punct de vedere geografic și etnografic. Eclesiarhul a adăugat dimensiunea istorică și culturală, punând bazele unei istorii științifice a regiunii.

1. Născut oltean

În anul 1837, în satul Ștefan, județul Oltenia, s-a născut Dionisie Eclesiarhul. Tatăl său era un căminar, iar mama sa, Maria, era o femeie simplă. Dionisie a fost crescut în mediul rural și a avut o copilărie modestă. El a învățat să citească și să scrie la școala din sat și apoi la școala din orașul Ștefan. În 1855, a absolvit școala din Ștefan și a început să lucreze în calitate de învățător în satul său natal. În 1860, a fost numit învățător la școala din orașul Ștefan. În 1865, a fost numit învățător la școala din orașul Ștefan. În 1870, a fost numit învățător la școala din orașul Ștefan.

Începând din anul 1872, a scris o serie de articole în revistele „Glasul Olteniei” și „Glasul Olteniei”. În 1872, a publicat „Istoria Olteniei”, primul istoriograf modern român. Lucrarea a fost scrisă în limba română și a fost prima lucrare de istorie regională scrisă în limba română. Ea a deschis calea pentru o serie de studii istorice care au urmat. Înainte de el, istoria Olteniei fusese tratată doar din punct de vedere geografic și etnografic. Eclesiarhul a adăugat dimensiunea istorică și culturală, punând bazele unei istorii științifice a regiunii.

DIONISIE ECLESiarHUL

(c. 1740—1820)

Διονύσιος Ἐκκλησιάρχης
Dionisie Ecclisiarh

Începuturile istoriografiei române moderne

*Exegeți ai vieții și operei lui **Dionisie Ecclisiarh** (Ecclisiarh) l-au numit „ultimul cronicar bizantin“ din galeria autorilor români de cronici și letopisețe, căci „închide școala literară a cronicarilor munteni în proză“, înainte de Ienăchiță Văcărescu, considerat primul scriitor modern român. Studiul operei sale de referință – **Hronograf** (1815–1820), din perspectiva Metodologiei istorice recente, arată însă că ea poate fi pusă la originea Istoriografiei moderne române printr-o serie de aspecte legate de stilul de lucru al autorului și de viziunea particulară asupra contextului istoric. Prin urmare, el nu este doar „ultimul cronicar“, ci și **primul istoriograf modern român**. Totodată, Hronograful se dovedește a fi o operă cu anvergură europeană datorită faptului că surprinde imaginea sud-estului european la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, odată cu modificarea raportului de forțe regionale, prin apariția noilor actori în Balcani: Austria și Rusia.*

I. Născut oltean

Cu toate că, în trecut, învățatul vâlcean a fost considerat „autor naiv“ sau autor al unei „cronici naive“, din cauza limbajului „gustos“ și „pitoresc“, a condeiului „caricatural“ și cu „trăsătură grasă“, opera de căpătâi a lui Dionisie Ecclisiarhul a fost apreciată,

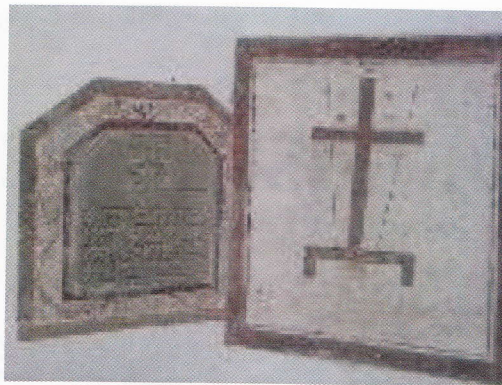
începând din anii '80 ai secolului trecut, ca expresie a unei literaturi istorice populare specific oltenești, reflectând un limbaj rural din Oltenia și tocmai de aceea foarte autentic, *Hronograful* fiind în felul acesta „un jurnal de țară“, prin țară înțelegându-se atât viața și limba cotidiană a oltenilor, cât și Oltenia,

Respect pentru oameni și cărți

ca „epicentru al spiritului românesc“. Cercetarea istoriografică arată că rolul lui Dionisie Eclesiarhul în destinul cultural al Olteniei a fost mult mai mare de atât.

Dionisie Eclesiarhul s-a născut în jurul anului 1740 în satul Stoenesti de Vâlcea sau într-unul din satele apropiate, Pietrarii de Jos sau Pietrarii de Sus, după cum vom arăta, acestea făcând parte dintr-un grup de sate vâlcene foarte apropiate unul de altul și aflate la 25–30 km Vest de Râmnicu Vâlcea, într-un teritoriu geografic situat între valea râurilor Otăsău și Cacova, grupul satelor Pietrari și satul Stoenesti fiind despărțite de formațiunea deluroasă Dealul-Mare. La naștere, Dionisie a primit numele de botez Dumitru/Dimitrie, fiul țăranilor Alexie și Aspazia (care mai apare și cu prenumele Aspra, nume românesc de origine latină care însemna „aprigă“) și înregistrarea lui la biserica din sat trebuie să se fi făcut după obiceiul oltean al filiației paterne: *Dumitru al lui Alexie*, eventual și o precizare de loc, de genul „Alexie din“ sau „de la“, un loc, sau cu o poreclă. Nu se putea numi ca mirean Dionisie din Pietrari, cum îl numea istoricul Radu Constantinescu în 1982, pentru a-i da un nume de pictor naiv, deoarece Dionisie este numele ales la primirea schimei (călugărie), probabil în anul 1769, după ce semnase în calitate de copist fie „popa Dumitru de la episcopia Râmnicului“ sau „popa Dimitrie Râmnicianu“, iar mai târziu a semnat, ca ieromonah, „Dionisie Mănăilescu“, „Dionisie Cozianu“ și „Dionisie Bistrițeanu“.

Se cunosc trei frați ai săi mai mici: Constandin, Gheorghe și Cristina/Creștina, prenume care spun ceva despre familia ecleziarhului, având în vedere că forma Constandin este specific oltenească, ca urmare a pronunțării familiare a prenumelui de origine elină Constantinos prin intermediul slav sau albanez (Kostadin, atestat după 1412), iar în cazul sorei sale fiind vorba de botezarea cu prenumele rezultat din numele religiei, din identificarea voită și simbolică a copilului cu religia familiei. Cristina este prenumele vechi românesc de origine bizantină

Pisania mamei sale și crucea roșie desenată de Dionisie Eclesiarhul la biserica schitului Mănăilești – Vâlcea

al Creștinei/creștinei, care în Epoca modernă, după 1830, a fost modificată, prin împrumut din limba franceză, în forma Cristina, mai întâi în mediul urban, apoi și în cel rural. Numele de botez al singurei fete cunoscute de noi sugerează că Dumitru/Dionisie s-a născut într-o familie creștină evlavioasă, care și-a dorit sau urma tradiția ca primul fiu să devină preot, iar fata – care probabil a fost dorită de părinți după cei trei băieți și cerută Domnului prin rugăciuni – să poarte numele lui Cristos, drept mulțumire pentru împlinirea dorinței. Faptul că mama lui se numea Aspazia, care este și nume de sfântă și nume monahal, și că în anul 1799, după ce rămăsese văduvă, se călugărește cu numele maica Anastasia, confirmă apartenența familiei lui Dionisie la categoria largă a țăranilor liberi atașați tradiției etnice și culturale oltene, apropiați de Biserica românească și pe care istoricii, istoricii Dreptului și sociologii o consideră nucleul de bază al poporului român din întreaga perioadă medievală. Nu este exclus, după ipoteza lui Aurel Sacerdoțeanu, ca Dumitru al lui Alexie să provină chiar dintr-o familie de preoți, având în vedere că satul Pietrari avea mai multe familii cu numele Pietraru, și că din pomelnicele lui popa Giura și ale ciobanului Iani de la biserica Adormirea Maicii Domnului din târgul Drăgășani-Vâlcea rezultă că viitorul ecleziarh era rudă cu popa Dima din Drăgășani și cu popa Giura din Sutești (D. Bălașa, *MO*, nr. 1–3, p. 95).

Respect pentru oameni și cărți

Problema locului nașterii este legată de faptul că, potrivit tradiției, Dumitru al lui Alexie a primit cea dintâi învățătură la Pietrari, unde în anii 1742-1743 a fost construit schitul Climent, care avea școală primară de însușire a slovei în chilii sau la „casele de piatră“. Satul Pietrari apare, în documente de identitate ale unor persoane, cu toponim unitar, ca urmare a faptului că în manuscrisele vechi este evocat drept unul singur – sat Pietrari, de fapt o moșie (ocină), care trebuie să fi suferit în timp mai multe modificări de proprietate, împărțiri, vinderi de loturi individuale, ceea ce face, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, să fie amintit ca fiind constituit din două sate: Pietrarii-de-Jos, localitatea centrală, importantă, și Pietrarii-de-Sus, ambele însă, ca și satul Stoenesti, ținând de plasa Cozia (în *Marele Dicționar Geografic al României*, 1901 sunt menționate în plasa Ocolul). În întărirea de ocină din 1536 a voievodului Radu Paisie pentru „Negomir și fratele său Coman“ se precizează „ca să le fie ocină în Pietrari“ și mai apare și un „Radu ot Pietrari și cu frații lui“ (*Documente privind istoria României*, B. Țara Românească, sec. XVI, vol. II, pp. 210-212), Radu din Pietrari fiind un exemplu de nume pe care, ca tânăr, îl putea purta și Dumitru al lui Alexie – Dumitru din Pietrari, atunci când a părăsit locul lui de baștină. Este logică identificarea persoanei prin locul de baștină atunci când îl părăsește, căci altfel printre ai lui nu este necesară. În anii 1875-76, Pietrarii-de-Sus și Pietrarii-de-Jos au format din nou o singură comună.

În primul articol publicat de remarcabilul preot-istoric Dumitru Bălașa în revista *Mitropolia Olteniei*, acesta preciza că apariția unui „Dionisie ieromonahul ot Stoenesti“ pe un document din 5 iunie 1772 nu poate asigura identificarea, deoarece nu este scrisul lui Dionisie (deși s-ar putea să fie o copie târzie), dar în ediția biografică de referință a Academiei Române din 1987 locul nașterii la Stoenesti este dat cu certitudine. Faptul că documentul este din 1772, la 32 sau 33 de ani de la naștere, se potrivește prescrierilor

Bisericii române care permitea accesul la preoția călugărească, ca ieromonah – călugăr, numai după vârsta de 30 de ani, prin urmare putea face metania în 1769, dacă era născut în 1739, sau în 1770, dacă era născut în 1740. Anul 1772 fiind o dată atât de apropiată de momentul primirii schimei (sau chiar anul tunderii), este plauzibil ca Dionisie să indice prin primul său nume de ieromonah, care îl diferenția de numeroși alți călugări cu numele Dionisie, locul nașterii – Stoenesti de Vâlcea. Datorită acestor considerente, istoriografia română înregistrează ca cele mai veridice anul nașterii 1740 și locul nașterii Stoenesti. Chiar dacă familia avea casa la Pietrari, el se putea naște în casa unei rude din Stoenesti sau familia lui, despre care știm că avea o anumită stare, fiindcă făcea donații importante lăcașelor de cult din județ, putea avea case în ambele localități, având proprietăți agricole în cele două locuri vecine.

Potrivit regimului fondului funciar străvechi și medieval românesc, moșiile s-au constituit pe sau cu acces direct și nerestricționat la o apă majoră, râu sau bazin al mai multor pâraie, cu scopul de a asigura apa necesară traiului și pentru a evita conflicte locale. Aceasta a fost un criteriu de administrare de către Domnie a mării moșii, care era țara (cnezat, voievodat, Țara), și care reprezenta o preocupare constantă și o sarcină statală a instituției Domniei. Din considerentele arătate, este posibil ca grupul de sate Pietrari din Vâlcea (pe râul Otăsău) și satul Stoenesti (pe râul Cacova) să nu fi făcut parte în trecut din aceeași moșie ca urmare a unor cumpărări de terenuri, ele fiind găsite la catagrafierea din 1831 ca moșii moșnenești aparținând la două plase diferite: Stoenesti în Plasa Otăsăul-de-Sus, moșie stăpânită de-a valma de doi moși (144 familii), iar Pietrarii-de-Sus și de-Jos în Plasa Coziei, moșii megieșești stăpânite de-a valma de câte trei moși (175 familii) și respectiv (180 familii). Nu este exclus ca relația între moși să fi fost de rudenie străveche, având în vedere constituția geografică a zonei (stăpânirea comună de păduri, de

Respect pentru oamenii și cărți
 exemplu, sau de izlazuri) și ne putem imagina că apariția unei școli la Pietrari atrăgea interesul familiilor din întreg acel spațiu vâlcean. Familiile evlavioase, care își dedicau copilul preoției, aveau prioritate. De aceea, informația istorică potrivit căreia Dionisie s-a născut la Stoenеști și a făcut școala primară la Pietrarii-de-Jos este veridică, atât prin relația directă, armonică și istorică (neam, familii ale moșilor străvechi, activitate economică și apărare comune), cât mai ales prin relația bisericească din interiorul aceiași Episcopii de Râmnic.

Locuitorii din ambele localități Pietrari, ca și din Stoenеști, erau moșneni români, se ocupau cu agricultura cerealiерă, dulgheria, rotăria și fabricarea de spete pentru războaiele de țesut, aceste ocupații fiind generate, încă din cele mai vechi timpuri, de existența pădurilor de foioase din apropiere (fag, stejar, paltin, frasin, mesteacăn). O preocupare anume trebuie să fi fost, deoarece este atestată documentar, fabricarea de care și utilaje din lemn pentru extragerea sării și căraușia pentru transportul ei. Ocnele Mari din apropiere erau asistate în operațiunile de extracție și depozitare de către satele Stoenеști, Cacova, Păușești și Vlădești, unde se întrebuința un tip de extracție directă, scoatere la suprafață a bolovanilor și transportul la locul de depozitare, operațiuni efectuate de *măglași*, locuitori ai celor patru sate moșnenești (ȘP, p. 87). Datorită purității sării din zona Stoenеști – Pietrari, exploatarea a fost folosită atât pentru cotele de produse datorate Imperiului Otoman, cât și de necesitățile armatei austriece în timpul ocupației Olteniei (1718–1739), astfel că Dumitru al lui Alexie a cunoscut două tipuri de opresiune, ambele străine și de altă religie, aspecte care se vor regăsi în opera lui de referință – *Hronograful*.

2. Învățătura

Cel mai important cercetător al vieții lui Dionisie Ecclesiarhul, cum arătam, preotul-istoric Dumitru Bălașa (1911–2002), el însuși vâlcean, era de părere că Dumitru al lui Alexie a urmat o școală bisericească de

sat sau mănăstirească, o școală de slovenie în care a învățat să citească și să scrie limba slavonă bisericească, o instituție modestă de genul celei descrise în 1902 de Andrei Bârseanu: o școală elementară sau cel mult o școală de dieci înființată de înalți ierarhi pentru copiii de țărani, în care se învățau cetitul, scrisul și cântările bisericești. O astfel de școală exista la Pietrari, în jurul bisericii ridicate de episcopul Climent al Râmnicului în anii 1742–1743 pe locul numit Pajiștea de pe malul drept al râului Otăsău, la baza vestică a versantului Cârlice, și care s-a constituit ca schit împreună cu unele case din piatră. Mariana Iosifaru, arheolog-șef al Muzeului Județean Vâlcea, care a făcut săpături acolo, a găsit urmele acestora („casa ctitorului“) la circa 20 de metri de biserică, iar aspectul fundațiilor (grosimea de 0,70 m, adâncimea de 0,50 m la vest și 0,60 m la est, pe o lungime de 8,30 m), precum și dimensiunea perimetrului schitului indică o incintă care permitea adăpostirea unor chilii, a unei încăperi de locuit și a unei săli de clasă primară. În *Cronica Episcopiei Râmnicului*, se menționează construirea schitului împreună cu „casele de piatră“ de către episcopul Climent (1735–1748) și de către frații săi pe o proprietate lăsată de părinți. Tradiția școlii din Pietrari, circumscrisă tradiției școlilor vâlcene, „căci în județul Vâlcea erau destule“ (D.B/N.S, p. 6), s-a păstrat și în secolul următor, deoarece la Pietrari este menționată în documente o școală „într-un local de nuiel“, în anii 1836–1837.

Avem toate temeiurile să credem că Dumitru a fost descoperit încă de copil la Pietrari ca talent în scriitura slavonească, cu deosebire în caligrafie, și dat la o școală de dieci a unei mănăstiri, bănuită a fi cea de la Tismana. V.A. Urechia, cel care a scris istoria școlilor românești, arăta că diecii români „sunt pionii cei mai activi ai limbii române; lor li se datoresc toată propășirea scrisorii (scrierii) românești; ei nu erau numai caligrafi, ci și concepști (autori); umili și necunoscuți soldați ai triumfului limbii române, ei merită mențiunea istoricului literaturii naționale“ (*IS 1800–1864*, p. 3). În legătura

Respect pentru oameni și cărți

cu pregătirea sa în învățatură, avem la dispoziție chiar textul lui Dionisie din *Postfața la traducerea cărții Calea Împărătească a Crucii Domnului*, din limba rusă, scris în 1793, și unde arăta că „îndemnat am fost, nu că am avut vre o învățatură academicească, sau săvârșire ritoricească la înfrumusețarea cuvintelor, spre a tălmăci-o în limba rumânească, ci numai ca să descopere (cei întru Hristos frați) un isvor ca acesta“ (I.V, p. 9). El afirma credința că talentul său de caligraf și de tălmăcitor vine de la Dumnezeu și prin urmare că are menirea pământească „de a da spre folosul tuturor de obște“ cunoașterea, și nu vom ocoli aici farmecul potrivirii cuvintelor de către Dionisie atunci când evocă pe Inspiratorul cunoașterii omenești, „cela ce pre cei neînvățați prea înțelepți cărturari i-au făcut“ și care a mișcat în el „mâna ce(a) de lut“, care este „mădulariu capului“, fie și numai cu modestele lui mijloace de expresie („prostiimea neînvățaturii“). Aceste mențiuni autobiografice i-au făcut pe cercetătorii D. Bălașa și N. Stoicescu să afirme că tânărul Dumitru a învățat slovele la o școală de sat, unde a fost remarcat pentru talentul său în născut, și trimis apoi la o școală de dieci, „o școală de slavonie“ a unei mănăstiri, cum scria criticul Alexandru Piru, unde și-a perfecționat cunoașterea limbii slavone bisericești și caligrafia, ceea ce înseamnă două școli diferite, una după alta. Dumitru Bălașa considera că Dumitru al lui Alexie a învățat slavona română (numită uneori *sârbească*, fiind vorba de slavona adoptată în Oltenia, unde exista tradiția provenienței Întemeietorilor din familiile de boieri români de la sudul Dunării, care au adus și scrierea asta cu ei) la mănăstirea Tismana și greaca bisericească la școala greacă de la mănăstirea Cozia. Probabil că la Tismana a trecut cele trei trepte ale călugăriei între 1769 sau 1770 și 1772. Estimăm că numele pe care l-a luat la un moment dat, de Dionisie Cozianu, avea legătură cu desăvârșirea perioadei de învățatură, cu terminarea ciclului de pregătire între anii 1772 și 1776.

Medievistul oltean Ion Donat (1909–1988), autorul operei de sinteză *Datele principale din*

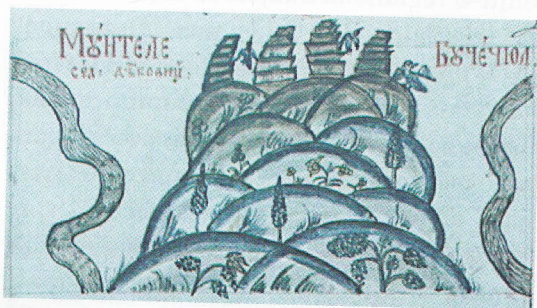
istoria Olteniei până la anul 1600, afirma în 1934 că „din epoca obscură a tinereții sale, petrecută probabil într-una din mănăstirile oltene, cunoaștem până acum un singur manuscris al cronicarului: pomelnicul schitulului Dobrușa (Vâlcea) din 1777“ (ID, p. 3) și completa la notă: „Să fie oare aceasta mănăstirea Tismana, unde numele călugăresc al cronicarului este foarte des întâlnit între monahii acestei vremi? Limba în care scrie Dionisie ar face probabilă concluzia că el era din părțile județului Mehedinți“. Ipoteza a fost luată ca informație certă de alți autori, dar este vorba de o exprimare neinspirată, deoarece „limba mehedințeană“ în care a scris Dionisie Eclesiarhul în primele sale texte aparținea „stilului Tismana“, care se învăța acolo la școala de dieci (grămățici) și diaconi (cântăreți), nu locului său de origine din Vâlcea. Presupunerea că Dionisie a primit educația de diac, scriitor de condici și traducător din slavona bisericească la Mănăstirea Tismana este perfect credibilă, dar aceasta indică doar locul unde s-a perfecționat și a dobândit meșteșugul, nu originea sa, locul unde s-a născut și a urmat școala primară. În al doilea rând, nota lui Donat conține o confuzie între limba română vorbită în Mehedinți și cea vorbită în Gorj, care sunt amândouă graiuri oltenești, pentru că în realitate Mănăstirea Tismana este în Gorj, nu în Mehedinți, dar studiile de lingvistică ale Olteniei arată că existau „nu numai micile deosebiri de la sat la sat, ci și unele diferențieri mai însemnate (ale graiului oltenesc), care atrag atenția călătorului dintr-o regiune în alta, de la munte la deal, de pe platouri pe văile mai importante“ (TG, pp. 12–13). Graiul oltenesc din Gorj, care și-a răsfrânt efecte asupra „stilului Tismana“ al documentelor bisericești, conține unele particularități comune unor localități aflate „în regiunea răsăriteană, spre Vâlcea, cuprinzând satele așezate pe văile Amăradia, Gilortul și Jiul“ și unele diferențe ale vorbirii locuitorilor față de satele „din partea apuseană, începând de la Jiu până la hotarul cu Mehedinți“ (*Ibid.*). Probabil că Ion Donat a fost indus în eroare de consemnarea

lui Dionisie, ca unul din fiii acestui sfânt lăcaș“ din *Condica de documente a Mănăstirei Tismana* scrisă la 1787 (IV, p. 7), care trebuie interpretată ca indicație a locului unde a învățat limba slavonească – egumenul Partenie, devenit în 1764 episcop de Râmnic, l-a cunoscut acolo ca învățăcel – sau unde s-a călugărit, nu ca loc al nașterii, deoarece în mod sigur nu s-a născut la Mănăstirea Tismana. Folosirea lui *â* slavon în loc de *i* și *ă*, ca la cuvintele „moșâile“ sau „a tâlmăci“, aparține „stilului Tismana“ din Gorj, unde se spune „șâță“ în loc de *șiță* și „vâlnic“ pentru *vâlnic*, fota încrețită în talie și despăcată în față sau lateral, care aparține portului popular oltenesc și este purtată de fete și femei peste poalele brodate cu râuri artistice (sensul este *pe deasupra, în-vălitoare*).

Pe baza acestor informații credibile tragem concluzia că Dionisie Eclesiarhul a făcut școala primară la Schitul Climent din Pietrari și a devenit diac de slavonească, miniaturist și excelent caligraf la mănăstirea Tismana, două școli românești din Oltenia pe care trebuie să le vedem cu adevărata lor mare importanță în contextul regimului fanariot înclinat spre grecizarea Bisericii și al luptei date de episcopii români ai Râmnicului împotriva diminuării ortodoxiei române din Oltenia sub ocupație austriacă.

3. Viața

Dionisie Eclesiarhul s-a născut în timpul celei de a treia domnii în Țara Românească a domnitorului fanariot

Munții Bucegi (miniatură de Dionisie Eclesiarhul).
Cele patru coloane de pe munte, unde rotesc vulturii,
sugerează megalitiții Babele, Masa, Sfinxul,
Omul de deasupra schitului Peștera.

Constantin Mavrocordat (noiembrie 1735 – septembrie 1741) și sub episcopatul de Râmnic al lui Climent (1735, hirotonit în 1737 – retras din scaun în 1748). A petrecut vârsta școlară sub domniile lui Grigore II Ghica (1748–1752), Matei Ghica (1752–1753), Constantin Racoviță (1753–1756) și ca adolescent a învățat, cel mai probabil la Tismana, din nou sub domnia lui Constantin Mavrocordat (1756–1758), episcop fiind în acest timp Grigorie Socoteanu (1749–1764). Intrarea Olteniei sub ocupație austriacă, realipirea la Țara Românească și revenirea în Imperiul Otoman, dar mai ales războaiele și distrugerile din provincia istorică, au generat în perioada 1720–1760 un viguros curent al identității naționale și culturale prin Biserică, având ca nucleu Episcopia Râmnicului, la care Dumitru al lui Alexie a aderat cu ardoare, cum se vede din scrierea lui, și căruia i-a pus în slujbă întregul său talent. Contextul a fost mult mai complex, dar putem identifica anumite aspecte care au avut impact asupra viziunii cronicarului despre istoria contemporană a Olteniei.

Pătrunderea elementului clerical grec în Biserica Ortodoxă română a luat forma unui fenomen după domnia lui Mihai Viteazul și în timpul domniei lui Matei Basarab, ajungând până la o anumită dominație sau, mai corect spus, la o anumită influență accentuată la nivelul înaltului cler, inclusiv al puterii mitropolitane, și care a devenit evidentă și pe alocuri negativă în timpul regimului „turco-fanariot“. Profesorul-preot dr. Mircea Păcurariu arată că „mulți greci au pătruns acum în diferite slujbe la Mitropolii sau Episcopii, la Curțile domnești, fără să mai vorbim de slujbele de egumeni și iconomi (administratori) și de mănăstirile închinat la locurile Sfinte din Răsărit, al căror număr era foarte ridicat“ (*IBOR*, p. 276), unii dintre acești ierarhi greci arătând „dragoste față de poporul român“. Este de subliniat faptul că în toată perioada fanariotă (1716–1821), din 12 mitropoliți ai Ungrovlahiei, șase au fost de origine greacă, că la Episcopia Buzăului din 11 episcopi cinci au fost

Respect pentru oameni și cărți

greci, dar că la Episcopia de Râmnic, în Oltenia, nu au ajuns decât doi. Principala explicație pentru influența limitată a înalților ierarhi greci în Oltenia vine din faptul că provincia istorică s-a aflat sub ocupația austriacă între 1718 și 1739, timp în care bătălia dusă de egumenii români și de ierarhii mai înalți pentru autonomia Bisericii oltene și eșecul răspândirii creștinismului occidental au permis întărirea autorității bisericești provinciale și inițierea programului ecleziastic și cultural național. Așa cum arată documentele bisericești, fie și cele mai simple, de administrație, precum și cronicile, între care cea a lui Dionisie Eclesiarhul este fundamentală, **Biserica olteană s-a constituit în acea perioadă ca principala autoritate și forță de rezistență a poporului român**, iar ceea ce trebuie subliniat este că această rezistență și totodată proiecție națională s-a opus ocupantului străin, fie că a fost austriac, otoman, fanariot și mai târziu țarist. Pe acest temei, la care trebuie adăugată observația că destinul istoric particular al Olteniei în perioada evocată a creat în mod paradoxal prilejul favorabil, face teologul și bizantinologul român Dan Zamfirescu afirmația că Oltenia a fost „epicentru al spiritului românesc“, drept curentul cel mai puternic și mai liber de afirmare dintre cele trei mari Școli românești ale vremii: Școala Ardeleană, Școala Râmniciană și Școala Paisiană din Moldova, între care legăturile, documentate de altfel, erau foarte active (IC1, p. 416). La imaginea contextului general este necesar a adăuga și faptul semnalat de Ion Donat că „este o mare deosebire între vechea îndreptare culturală a grecismului, reprezentată în primul loc prin tendința de dominare în Răsărit cu ajutorul

ortodoxiei, și noul idealism național (grec), lipsit de preocupări religioase“ (ID, p. 1), care a născut ideile și acțiunile revoluționare ale lui Rigas Velestinlis/„Veleștinul“, care a trăit mult timp la Craiova, și apoi mișcarea *Eteriei*. Prin urmare, putem arăta că dezvoltarea cvasiindependentă a Bisericii oltene din secolul al XVIII-lea, ca promotoare a învățaturii și ideilor naționale românești, a avut aspectul de suprafață al unei **reacții** la diferite ocupații străine, dar în fondul ei a fost un curent de **afirmare** a identității românești. Mediul ecleziastic în care a intrat Dionisie încă de tânăr era puternic impregnat, în toate, de specificul oltean, în particular de cel vâlcean.

Viitorul episcop Climent se născuse chiar la Pietrari, unde a ridicat schitul și unde a urmat școala primară eroul nostru, într-o familie de țărani evlavioși numită Modoran (din antroponimul românesc *Modora*, Modoran însemnând „cel din familia Modora“– IP, p. 81), la fel ca cea a lui Dumitru al lui Alexie, și care a dat și ea un preot și o maică, în afară de Climent. Ca episcop, el a pledat, inclusiv printr-o proclamație adresată „clerului, boierilor și

Semnătura lui Climent, episcop al Râmnicului

Grigorie Socoteanu, episcop al Râmnicului
(portret de la biserica „Toți Sfinții“, Râmnicu Vâlcea)

Respect pentru oameni și cărți

locuitorilor din partea muntelui, în județul Vâlcea“ la 15 februarie 1738 pentru realipirea Olteniei la Muntenia (GC, p. 189), căci Țara Românească adevărată nu putea fi decât Oltenia și Muntenia unite, iar apoi, după încheierea păcii și refacerea reședinței episcopale din Râmnic, distruse de război, Climent a reluat activitățile tipografice, editând între altele *Ceaslovul*, *Evanghelia*, *Psaltirea*, *Liturgierul*, după care trebuie să fi învățat și Dumitru la școala schitului Pietrari.

Nu cunoaștem în ce an s-a căsătorit Dumitru, dar știm că, „datorită însușirilor sale sufletești, a ajuns preot de mir la biserica Episcopiei Râmnicului, unde a fost ucenic al episcopului Grigorie Socoteanu“ (D.B/N.S, p. 6), ceea ce nu este de trecut cu vederea, căci preotul de mir era căsătorit și slujea la o biserică de sat sau de cartier urban, iar prezența lui la Episcopie trebuie să se fi datorat vreunei întâmplări fericite: a fost probabil găsit de episcopul Socoteanu la vreo biserică de sat și remarcat pentru talentul său de tâlmăcitor și de caligraf. Sau, o operă de a sa a ajuns în mâinile episcopului și acesta s-a interesat cine este autorul slovei. Originea sa țărănească și repetatele chemări în slujbă de către ceilalți episcopi români exclud posibilitatea vreunei „intervenții“ pentru ocuparea locului de la Râmnic, și mai mult ca sigur urcarea sa în ierarhia preotească s-a datorat calităților excepționale și, nu trebuie neglijat, aderenței firești la idealul național. Este posibil ca, după paretistisul (suspendarea din scaun) decisă de episcopul Socoteanu în mai 1764, să-l fi însoțit pe acesta la Craiova.

În 1766 moare soția sa, iar după acest moment trist al vieții aflăm că s-a călugărit; se apreciază că a început ritualul de călugărie în anul 1769 la mănăstirea Tismana, deoarece, cum am arătat, se considera „fiu al Tismanei“, iar pe preoții bătrâni de acolo îi considera „părinții“ săi spirituali, dar există și versiunea primirii hainei monahale la mănăstirea Horezu, unde a fost trimis de episcopul Socoteanu. Reamintim că devenirea ca ieromonah avea trei trepte: rasofor, monah și schimonah și că Dionisie nu a

mers mai departe de chipul monahicesc cel mic (monah). În anii 1770–1771 a fost ieromonah, egumen, al mănăstirii Arnota, perioadă în care Grigorie Socoteanu este instalat de domnitorul Giani-Ruset în fruntea Bisericii Țării Românești, ca mitropolit (GC, p. 190). Se crede, de asemenea, că, la înlăturarea din scaun în 1771 a mitropolitului Socoteanu de către ruși, Dionisie se mută sau a fost chemat din nou la Episcopia Râmnicului de către arhimandritul proaspăt numit Chesarie, care va fi ales la sfârșitul anului 1773 în scaunul de episcop. Din acest an încolo are loc numirea sa, cel mai probabil în 1786, ca ecleziarh al Episcopiei Râmnicului, organizator și păstrător al Arhivei, de unde își asumă numele cu care a rămas în istorie – **Dionisie Eclesiarhul**. În timpul păstoriei sale, episcopul Chesarie

Filaret, episcopul Râmnicului, în straie de preot-țaran [pictură murală de la biserica Grecii (vechi) Romanaiți]

Respect pentru oameni și cărți

a refăcut tipografia și a continuat programul de tipărituri, între care opera de căpetenie rămâne scrierea și redactarea *Mineielor* (publicație bisericească ortodoxă în care sunt indicate, pe luni și pe zile, slujbele religioase), activitate în care trebuie să fi fost implicat și Dionisie, dacă nu a fost chiar autor sau coautor. În 1777 scrie *Pomelnicul mănăstirii Dobrușa din Vâlcea*, iar din 1779 încep să curgă cei 17 ani de scris continuu, traducând în românește și transcriind mai multe documente în 25 de volume și alcătuind 20 de condici mănăstirești (10 până la 1796): „Deci, uitându-mă și cugetând și eu la aceeași plată de sus, prea mult, cu adevărat, m-am silit și m-am nevoit de multe ori, și lipsind de ceale trebuincioase și necăjit, încă prefăcând și noaptea în zi, de am scris, nu numai condica mănăstirii Sadovei și aceasta a Govorii, ci întâi am scris sfintei Episcopii Râmnic treii, și a mănăstirii Tismenii doao, și sfinții mănăstiri Bistriții doao, și mănăstirii Străhăii una, care fac preste tot zece, toate, cu bună orânduială, și măcar că oareșce plată am luat, dar în 17 ani până acum s-au și cheltuit la ceale trebuincioase vieții mele, sufletului și trupului, mai vartos în vremi de răzmiriță și în ciumă și în foamete“ (IV, p. 13). Mai știm că a finalizat cele 3 volume ale *Condicii Episcopiei Râmnicului* în anul 1787 sub păstoria episcopului Filaret (1780–1792), de care se va simți cel mai legat sufletește (*Ibid*, p. 4). Între 1788 și 1791, pe durata războiului otomano-austriac, Dionisie și protosinghelul Naum Râmniceanu de la Horezu îl însoțesc pe episcopul Filaret în refugiu în Transilvania, la Sibiu, de unde însă călătorește prin Banat și ajunge la Buda, nefiind exclus ca anume aceste vizite să le fi făcut singur, din dorința de cunoaștere (de unde cheltuielile amintite, pentru „suflet și trup“) sau împreună cu Naum Râmniceanu. Se întoarce în 1790 la Craiova, unde în anul următor scrie *Condica mănăstirii Strehăia* „la metohul episcopiei în Craiova“ (precizare importantă). Probabil că a fost îndepărtat în lipsă din funcția de ecleziarh al Episcopiei – de asta se întoarce la Craiova, nu la Râmnicu Vâlcea –, căci în

1795 semna *biv-eclsiarh* (adică „fost ecleziarh“) și cel puțin până în 1800 umblă prin mănăstirile din Vâlcea pentru a lucra manuscrise, în schimbul a hrană, adăpost și ceva bani, nu mulți.

Apare în unele informații documentare ca egumen al mănăstirii Bistrița în anul 1796, perioadă în care era numit Dionisie Bistrițeanu. Potrivit lui Dumitru Bălașa, între 1799 și 1801 a fost egumen al mănăstirii Mănăilești din Vâlcea. După 1801 și până în 1804, Dionisie părăsește din nou Oltenia (ID, p. 6, după Iorga), dar se întoarce, astfel că în 1804 semnează iar ca ecleziarh *Pomelnicul bisericii Urșani* de Vâlcea, nu știm însă dacă în funcție la acea biserică sau folosind din nou titlul vechi. Chiar din 1804, dacă nu din 1806, este numit ecleziarh al Mitropoliei de la București, unde stă până în 1812–1813, sub mitropoliiții Dosoftei Filitis (până în ianuarie 1810), Gavriil, exarh al Sinodului rusesc (1808–1810) și Ignatie Grecul (1810–1812).

Între anii 1814 și 1820, perioadă în care scrie *Hronograful*, Dionisie Eclesiarhul s-a stabilit la Craiova, având o chilie sau o cameră a lui la mănăstirea Gănescu, care din 1777 era închinată ca metoc Episcopiei Râmnicului. Metocul Gănescu de la Craiova – pe locul fostului Palat de Justiție, actuala clădire a Universității – era proprietatea imobiliară a Episcopiei Râmnicului, reședința a acesteia la Craiova și cuprindea clădiri ca loc de găzduire, construite de episcopul Filaret, după cum se vede din pomelnicul său: „...și au înălțat zidul peste tot împrejurul bisericii de un stângen și au făcut nouă kilii în pânza zidului despre răsărit între care este și maghernița și altă kilie mare cu hodae de desupt împreunând-o cu altă kilie de lângă clopotniță“ (după Vladimir Roșulescu, *Craiova – Biserica Sf. Nicolae Gănescu – „Episcopia“*, 2010). Dumitru Bălașa afirmă că „multă vreme, Eclsiarhul a locuit în confortabilele chilii de aici“ (*MO*, nr. 1-3, p. 101). Foarte important pentru subiectul nostru este că la metocul Gănescu funcționa o școală înființată de episcopul Chesarie „cu dascăli de limba

Respect pentru oameni și cărți

română” (*IBOR*, p. 287). De aici credem că va cere Dionisie în 1819 și 1820 un ajutor de boală și bătrânețe, iar din documentul păstrat aflăm că era „dascăl slavonesc”, ceea ce înseamnă că preda anumite materii sau lecții la școala metocului, și că „face pliroforie la judecător, prin tălmăcirea hrisoavelor slavonești ale răposaiilor domni celor din vechime, ce le aduc jăluitori, raelile mării sale, la cinstit divan, aflându-și dreptatea, prin înțelegerea tălmăcirii”, ceea ce înseamnă că slujea ocazional ca traducător al documentelor vechi slavonești pentru Divanul Craiovei (*pliroforie* – raport, informație, din grecescul *πληροφορία*) în procesele de proprietate. La 29 iulie 1820, Divanul Craiovei îi acordă ajutorul în bani, dar după această dată și într-o zi necunoscută de până la sfârșitul anului, Dionisie Eclesiarhul încetează din viață în jurul vârstei de 80 de ani. Dumitru Bălașa este singurul care precizează că „ultima cameră ce avea în Craiova (din decizia Divanului de a-l ajuta aflăm că avea „odae în oraș”, n.a.) ar fi fost în curtea bisericii Brândușa, unde chiar ar fi fost înmormântat; piatra ce-i acoperea obositul și îmbătrânitul trup era din marmură albă, și acum circa 40–50 de ani (în 1982, n.a.) se putea vedea așezată ca prag la scara caselor ce erau pe latura de nord a curții” (*MO*, nr. 7–9, p. 579).

4. Opera de căpătâi – Hronograful

Preotul-istoric Dumitru Bălașa, care până în 1981 semna și Cozianu (a fost deținut politic), arătase în primul său studiu din 1941 că Dionisie Eclesiarhul a întrunit trei calități pentru opera pe care a lăsat-o culturii și istoriei românilor: **bun pictor și miniaturist, caligraf superior și istoric**, descoperind mai întâi că lucrase pictura amvonului de la biserica Sfântul Dumitru din Râmnicu Vâlcea și că este cel ce a zugrăvit, ajutat de zugravul Dinu, pictura schitului Mănăilești, unde era egumen. A fost și un remarcabil iconar. Istoricul Radu Constantinescu remarcă valoarea lucrărilor sale de miniaturist, care mai păstrează încă stilul „barocului târziu” din

Litere inițiale pictate de Dionisie Eclesiarhul

perioada brâncoveană, cu roșu de miniu sau policromie la împodobirea literei și „ornamente neașteptate chiar în cuprinsul hrisolului prescrist”. Deosebit de frumoase sunt decorațiile florale cu tema brâncovenească a „lalelei veștede” sau a unui „incredibil trandafir albastru, un albastru de Prusia intens, cu frunze de un verde ca buratecul” (Radu Constantinescu, pp. 29–30).

Asupra calităților sale de caligraf există numeroase dovezi, acesta fiind și motivul principal pentru care a fost remarcat încă de adolescent, lucrând litera de rând cu pana și penița de detaliu în tuș negru și chinovar, „în șiruri rare și citețe” (*Ibid.*). În privința stilului, criticul Nicolae Manolescu remarcă faptul că „Dionisie este un om înzestrat cu darul nativ al povestirii, scrie fără efort, simplu și nesofisticat; are gândire vie, deși necultivată... condeii lui este mai ager decât al tuturor” (*Istoria critică a literaturii române*, 1997, p. 156).

Opera de istoric este consemnată în istoria literaturii și în istoriografia română cu mare atenție și prețuire, atât pentru atașamentul său la cauza națională, subliniată de criticii și istoricii români de dinainte de al Doilea Război Mondial, cât și pentru stilul și valoarea *Hronografului*, ca sursă de informație lingvistică și istorică, după război. Valoarea operei lui Dionisie Eclesiarhul pentru cauza națională a fost identificată mai ales în **munca de organizare a arhivelor mănăstirești și de scriere a condicilor**, care s-a desfășurat într-un anumit context psihologic, cultural și politic al Țării Românești și mai ales al Olteniei.